

**BULGAR KÜLTÜRÜNDE SİMGESEL BİR SAVAŞIN İŞLEVİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR
ÇÖZÜMLEME: 1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖRNEĞİ¹*****A Sociological Analysis On Function of A Symbolic War In Bulgarian Culture: The Example Of The
Ottoman-Russian War Of 1877-78*****Vildane ÖZKAN**Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü,
vildaneozkan@gmail.com, DOI: 0000-0002-1534-9948*Araştırma Makalesi/Research Article***Makale Bilgisi**Geliş/Received: 16.10.2024
Kabul/Accepted: 22.12.2024

DOI: 0.51592/kulliyat.1568572

Anahtar Kelimeler1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı,
Simgesel savaş, Bulgar bellek
alanı, İşlev, Hınç.**Keywords**Ottoman-Russian War of 1877-
78, Symbolic war, Bulgarian
realm of memory, Function,
Resentment.**Öz**

Günümüzde Bulgaristan'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, kültürel bellek alanlarında sürekli yeniden üretilmektedir. Ülkede bu savaşa adanmış yaklaşık olarak 400 anıt-heykel bulunmaktadır. Ancak söz konusu anıt-heykellerin sayısı giderek artmaktadır. Anıtların yanısıra edebiyat, film, sanat, sergi, bellek, turizm, yarışma, tören vs. gibi alanlarda da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sürekli yeniden üretilmektedir. Makalede, savaşa ilgili Bulgar kültüründe üretilen toplumsal-kültürel belleğe odaklanılmaktadır. Bu bağlamda makalenin amacı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın günümüzde Bulgaristan'da nasıl konumlandırıldığı ve neden kültürel alanda sürekli yeniden üretilerek bir simgesel savaş olarak devam ettirildiği sorularına sosyolojik çerçevede yanıt aramaktır. Makalede ortaya konan bulgular, büyük ölçüde özgün Bulgarca kaynaklardan elde edilen ikincil verilere ve yaklaşık olarak son onbeş yıldır konuyla ilgili yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen birincil verilere dayanmaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan temel sonuç şöyledir: 146 yıl önce sıcak savaş olarak bitmiş olan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, günümüzde kültür olarak Bulgar kültüründe, ülke olarak Bulgaristan'da simgesel/kültürel savaş olarak halâ sürmektedir. Bu simgesel savaşın sürdürülmesinin temel işlevi, Bulgarların Türklerle bütünlüğünü engellemektir.

ABSTRACT

Today, in Bulgaria, the 1877-78 Ottoman-Russian War is constantly reproduced in cultural memory spaces. There are approximately 400 monuments-sculptures dedicated to this war in the country. However, the number of these monuments-sculptures is gradually increasing. In addition to the monuments the 1877-78 Ottoman-Russian War is constantly reproduced in areas such as literature, film, art, exhibitions, memory, tourism, competitions, ceremonies, etc. The article focuses on the socio-cultural memory in Bulgarian culture produced about the war. In this context, the aim of the article is to seek answers, within a sociological framework, to the questions of how the 1877-78 Ottoman-Russian War is positioned in Bulgaria today and why it is constantly reproduced in the cultural field and continued as a symbolic war. The findings presented in the article are based largely on secondary data from original Bulgarian sources and primary data from

¹ Bu makale, 5-8 Temmuz 2018 tarihinde Romanya'da Köstence'de gerçekleştirilen "The 1st Annual Kurultai of the Endangered Cultural Heritage" konferansı için "Bir Savaşın Bellek Alanlarında Yeniden Üretiminin İşlevleri: 1877-78 Türk-Rus Savaşı (93 Harbi) Örneği" başlığıyla bir bildiri olarak hazırlanan ve konferans sonrası bildiriler kitabında şu künyeye yayınlanan [Dinç (Özkan), Vildane. 2018. "Bir Savaşın Bellek Alanlarında Yeniden Üretiminin İşlevleri: 1877-78 Türk-Rus Savaşı (93 Harbi) Örneği", *The 1st Annual Kurultai of the Endangered Cultural Heritage – Conference Proceedings*, Anticus Press, Ed. Taner Murat, ss. 165-180] bildirinin makaleye dönüştürülmüş halidir.

observations and interviews conducted on the subject over the last fifteen years or so. The main conclusion reached within the scope of the research is as follows: The 1877-78 Ottoman-Russian War, which ended as a hot war 146 years ago, still continues today as a symbolic/cultural war in Bulgarian culture as a culture and in Bulgaria as a country. The main function of waging this symbolic war was to prevent the integration of the Bulgarians with the Turks.

Atf/Citation: Özkan, V. (2024), "Bulgar Kültüründe Simgesel Bir Savaşın İşlevi Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Örneği", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 25(Aralık), 79-93.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Vildane ÖZKAN; vildaneozkan@gmail.com

GİRİŞ

Terry Eagleton, günümüzde kültürün ve kültür savaşlarının, edebiyat ve sanat eserlerinden daha çok politikayla ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca kültür savaşlarının opera eserleri gibi alanlarda değil, daha çok etnik temizlik gibi alanlarda gerçekleştiğini ifade eder. Buna göre kültür savaşları, sanat eserleri arasındaki anlayış farklılıkları üzerinden yürütülen bir mücadele olmaktan daha çok politika kurumuyla biçimlenen mücadelelerdir (Eagleton 2000: 52).

Kültürel savaşın genel anlamı, simgelerde yoğunlaşarak somutlaşır ve sürdürülür. Kültürün esas bileşenlerinden birinin simge olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kültür savaşlarının esas boyutunun simgesel savaşlar olduğu söylenebilir. *Doğu Avrupa*, 19. ve 20. yüzyıllarda çeşitli anlaşmalarla bitmiş olan birçok sıcak savaşın, kültürel alanda simgesel savaş olarak sürdürüldüğü bir politik coğrafyadır. *Doğu Avrupa*'da bu konuda en aşırıya giden kültürün, Bulgar kültürü olduğu söylenebilir. Günümüzde Bulgar kültüründe ve Bulgaristan'da toplumsal-kültürel bellek alanlarında² yeniden üretilerek simgesel düzlemde en fazla sürdürülen savaş, Türkçe yazında 93 *Harbi* olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Günümüzde Bulgaristan'da nereye dönülürse dönlün, nereye gidilirse gidilsin, nereye bakılırsa bakılsın, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili üretilmiş bir kültürel bellek alanına rastlanmaktadır.

Söz konusu savaş, *sıcak savaş* olarak 146 yıl önce sona erdi. Peki, neden günümüzde Bulgaristan'da birçok insan, 19. yüzyılda bitmiş olan bir savaşı simgesel alanda hâlâ sürdürmektedir? Yaklaşık olarak bir buçuk asır önce sona ermiş olan bir savaşı bellek politikaları aracılığıyla kültürel alanda yeniden üreterek sürdürmenin işlevleri nelerdir? Nasıl bir hınç duygusu buna yol açıyor olabilir? Makalenin amacı, bu sorulara yapı, değer ve eyleyici değişkenlerini göz önünde bulundurarak kültürel sosyolojik bir çerçevede yanıt aramaktır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın günümüzde Bulgar kültüründeki söz konusu *simgesel savaş konumu*, Türkçe kaynaklarda neredeyse işlenmemiş ve araştırılmamıştır. Makalede ortaya konan bulgular, yaklaşık olarak son on beş yıldır konuyla ilgili yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen birincil verilere ve Türkçe kaynak eksikliği nedeniyle büyük ölçüde özgün Bulgarca kaynaklardan elde edilen ikincil verilere dayanmaktadır.

² Nora, Fransız kolektif bellek örnekleri üzerine yaptığı çalışmalar kapsamında "bellek alanı" kavramını ileri sürmüştür. Sonrasında kavram, Fransız kültürü dışındaki kültürler için de kullanılmaya başlandı. *Bellek alanı* kavramı, geçmiş ve tarihsel olaylarla ilgili günümüz kültüründeki anlayış ve belleğin kristalleşmiş alanlarıdır. Örneğin müzeler, heykeller, mezarlıklar, kurumsallaşmış ve bir kalıba bürünmüş anma törenleri vs. birer *bellek alanı* olarak tanımlanabilir (Nora 1989; Misztal 2003).

1. RUS DIŞ POLİTİKASINDA TÜRKİYE VE BULGARİSTAN'IN KONUMU

1665-1917 yılları arasında Osmanlı devleti ile Rusya arasında çıkan savaşları, genellikle Türk tarafı kaybetmiştir. Bunun sonucunda Karadeniz'in kuzey bölgeleri ve Balkanlar dereceli olarak Rusların egemenlik alanına girdi. İlişkilerinin tarihi beş yüz yılı aşan Türkiye ve Rusya arasında yaklaşık olarak otuz yılda bir savaş çıkmış ve sekiz büyük barış antlaşmasına imza atılmıştır. İkili ilişkiler tarihinde savaşlar, diplomatik mücadeleler ve sürekli politik sorunlar dikkat çekicidir. Türk-Rus ilişkilerini inceleyen araştırmalar; ilişkilerin simgesel, kültürel ve toplumsal boyutlarından daha çok politik sorunlar, ekonomik/ticari ilişkiler ve güvenlik kaygıları üzerine yoğunlaşmaktadır (Büyükkakıncı 2004). Ancak özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla, Türk-Rus ilişkilerinin Bulgar kültürü üzerinden kurulan bir boyutu da bulunmaktadır.

Rus Çarı I. Petro'nun (1672-1725), kimilerine göre gerçekte olmayan ancak sonradan Rus karşıtı Fransız politikasının bir sonucu olarak 19. yy. başlarında *sahte olarak yazılan ünlü* "Büyük Petro'nun 'Ahiti'"ne göre; Rusların güçlü bir devlete sahip olmalarının zorunlu koşulu; sürekli savaş durumunda bulunmak, rakip ülkeler arasına düşmanlık tohumları ekip birbirlerine düşürmek, siyasi çıkarları gözeten yabancılarla evlilikler, denizcilikte ileri teknoloji ve devlet idaresinde güçlü bir sisteme sahip olmak, Rus sınırlarını genişleterek sıcak denizlere ulaşabilmek, İstanbul'a sahip olmak ve Türklere karşı sürekli savaş açmaktan geçmektedir (Karasyuk 2017). I. Petro söz konusu öğütleri, gerçekte yazmış olsun ya da olmasın, Rus dış politikasının benzer ilkelerle güdülendiğinin birçok somut göstergesi bulunmaktadır.

Günümüzün Bulgaristan toprakları üzerinde gerçekleşen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Rus dış politikasının sözü edilen bağlamı çerçevesinde okunabilir (Lilov 2004). Türk tarihyazımında genellikle *93 Harbi* diye de geçen söz konusu savaş, son yüzyılda Türkiye, Bulgaristan ve Rusya tarihinin dönüm noktalarından biri, aynı zamanda yakın çağ dünya tarihinin de büyük askeri ve politik olaylarından biriydi (Öztuna 2006: 23). "1877-1878 Rus-Türk Savaşı, olağanüstü derecede zengin bir literatürün var olduğu az sayıdaki tarihi olaydan biridir. Zaten savaştan sonraki ilk yıllarda, Rusya'da askeri harekâtların gidişatına ilişkin yaklaşık olarak 100 ciltlik arşiv materyali yayınlandı" (Georgiev ve Topalov 2021). Bulgaristan'ı Osmanlı Devleti'nden ayıran söz konusu savaşla ilgili Rusça yazın, Bulgarca yazından çok daha fazladır.

Savaşın sonuçları üç ülke için de farklı oldu: Türkiye, Bulgaristan'ı kaybetti. Rusya, belli kesintilerle de olsa Bulgaristan'ı kazandı. Bulgaristan ise, Osmanlı İmparatorluğu'na bağımlılıktan kurtulup Rusya'ya bağımlı hale geldi.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Rus dış politikasında ve aynı zamanda Rus tarihyazımında belirleyici bir rol oynar. Bu durum, *Görsel 1*'deki kitap kapağında da açıkça görülmektedir. Söz konusu kitap kapağı, Rus dış politikasının ve tarihyazımının, hem Türkiye'yi hem Bulgaristan'ı nasıl konumlandığına dair bir imgesini verir. Çünkü Nagaeva'nın (2015) kaleme aldığı ve Moskova'da basılan "Rusya Tarihi Üzerine Kısa Notlar" adlı bu kitabın konusu, 6. yüzyıldan 2013 yılına kadarki Rus tarihidir. Kitap kapağı olarak seçilen görsel ise ilginçtir. Çünkü neredeyse bin dört yüz yıllık Rus tarihini anlatan kitap için seçilen kapak görseli, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan bir kesittir. *Görsel 1*, Rusların Bulgaristan'daki Nikopol Kalesi'ni 4 Temmuz 1877'de Türklere teslim almalarını resmeden bir tablodur. Tablo, 1883'te Rus ressam Nikolay Orenburgskiy tarafından çizilmiştir. Nikopol

Kalesi'ndeki savaşta Rus tarafının generali Gurko, Türk tarafıninkisi Süleyman Paşa'ydı. Ünlü Rus General Gurko adına Bulgaristan'da çok sayıda kültürel bellek alanı inşa edilmiştir. Örneğin başkent Sofya da dâhil olmak üzere ülkenin çeşitli kentlerinde Gurko heykelleri, Gurko adını taşıyan cadde adları, Gurko'yu konu edinen tarih kitapları ve edebi eserler bulunmaktadır.

Ayrıca Türk-Rus savaşlarından sonra, genel olarak Balkanlar ve Kafkasya'daki, özel olarak Bulgaristan'daki Türk nüfusu; ilgili siyasi otoriteler tarafından uygulanan çeşitli ayrımcı ve dışlayıcı politikalar nedeniyle çeşitli zaman aralıklarında kitlesel olarak bugünkü Türkiye topraklarına sığındılar (Özkan ve Dinç 2015: 102-103; McCarthy 2012).

Rus Çarlığı'ndan günümüze kadar Rus dış politikasında değişmeyen hedefler; 12 Şubat 2013 tarihinde onaylanan Rusya Federasyonu'nun yeni dış politika anlayışında da gözlenebilir: "Rusya'nın dış politikasının mutlak bağımsızlığı". Lavrov, söz konusu bağımsızlık hedefinin Rusya'nın coğrafi büyüklüğü, eşsiz jeopolitik konumu, halkın uzun tarihsel geçmişi, kültürü ve kimliğinden kaynaklandığını ifade eder. Günümüzde Rusya Federasyonu'nun dış politika anlayışının temel ilkeleri, Rus ulusal çıkarlarıyla çatışmayan bir "pragmatizm, açıklık, çok-vektörlük ve tutarlılık/süreklilik" olarak belirlendi. Rusya'nın uluslararası etkinliklerinin temel hedefi ise, yenilik yaratmak ve insanların yaşam standartlarını yükseltmek için ekonomik gücün artışı sağlayacak uygun dış koşulları yaratmak olarak belirlendi (Lavrov 2013).

Söz konusu dış politika kavrayışına göre; Rusya Federasyonu'nun bugünkü temel amacının, doğrudan ve tümüyle Batı-karşıtı olmasa da Batı'nın (özellikle de ABD'nin) tek kutuplu dünya egemenliğine karşı Batı-dışında bir kutup yaratmak olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Rus dış politikasında, Türkiye ve Bulgaristan'ın konumlandırılma biçimi; ekonomi, yenilik ve enerji değişkenlerini de kullanarak her iki ülkeyi de olabildiğince Batı'dan uzaklaştırmaktır. Bunu başaramadığında ise, Çar I. Petro'nun *sözde* öğütünde de önerildiği gibi Türkiye ve Bulgaristan arasına düşmanlık tohumları ekmektir. Bu bağlamda, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na adanan Bulgar kültüründeki bellek alanları, söz konusu *düşmanlık tohumları* olarak işlev görmektedir.

Lukyanov (2013), Rusya'nın dış siyasetiyle ilgili tartışmaların son zamanlardaki odak noktasının *yumuşak güç* olduğunu söylemekte ve Rusya'nın *yumuşak güç* anlayışının, Batı'dan radikal olarak farklı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Lukyanov, gözlemcilerin silahlar ve diğer geleneksel güç unsurlarının belirleyici rolüne hâlâ inanan Moskova'nın enformasyon ve imge savaşını kaybediyor olduğunu ileri sürdüklerini de belirtir. Gözlemcilerin tespitinin bir ölçüde haklılık payı olduğu söylenebilir. Örneğin Bulgaristan'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili üretilen geleneksel imgenin ("bu savaşla Ruslar, mağdur Bulgarları, barbar Türklerden kurtardı") eski güçlü etkisinin günümüzde bir ölçüde de olsa kırıldığı söylenebilir. Bu savaşın simgesel etkisinin azaldığı durumlarda, ulusal Türk azınlığı mensuplarının Türk kültürel varlığı güçlenmektedir. Örneğin günümüzde Bulgaristan'da gündelik yaşamda insanların, daha rahat Türkçe konuşabildikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca günümüzde Bulgaristan'daki ulusal Türk azınlık mensuplarının; heykel, tören, cadde adları, Türkçe yaygın organları ve dernekler vb. aracılığıyla kendi kültürel bellek alanlarını zenginleştirdikleri gözlemlenmektedir.

Lukyanov (2013), Rus otoritelerinin, dış siyaset alanında üç hedef ortaya koyduklarını söyler. Birincisi, Rus kültürü, Rus dili ve Rus eğitim sistemini cazip ve rekabet edebilir olarak teşvik etmektir. İkincisi, yabancı medyanın ülkenin siyaseti ve Rus yaşam biçimine karşı olumsuz tasvirine karşı koymaktır. Üçüncüsü, dünya etrafında “Rusya’nın dostları” grubu yaratmaktır. Başka bir deyişle, Rusya, çok etkili olmuş olan Sovyet-çağı pratiklerini canlandırmayı planlamaktadır. Belli ölçülerde Bulgaristan’da başarılar elde ettiği söylenebilir. Örneğin Bulgaristan’da *Batı*’nın değil, Rusya’nın çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi tercih eden etki örgütleri bulunmaktadır. Söz konusu kesimler ve örgütlenmeler, Bulgaristan’da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’yla ilgili bellek alanlarını da en fazla üretmek, teşvik etmek ve sürdürmek isteyenlerdir. Örneğin söz konusu eyleyciler arasında; Bulgar Rusofilleri, Bulgaristan Parlamentosu’ndaki Rusya yanlısı politik partiler (yakın geçmişte Ataka, günümüzde Vızrajane, vs.) sıralanabilir (bkz. Natsionalno Dvijenie Rusofili y.k.).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rus tarafının iddiası, Osmanlı devletinin egemenliği altındaki topraklarda yaşayan Hıristiyanların yoğun yaşadığı bölgeleri, Osmanlı devletinin yönetimi ve hâkimiyetinden kurtarmaktır. Savaş sona ereli 146 yıl oldu. Günümüzde söz konusu savaş, büyük ölçüde Rusya’nın desteğini alarak Bulgaristan’daki kültürel bellek alanlarında simgesel düzlemde yeniden üretilmektedir. 146 yıl önce bitmiş olan sıcak savaş, günümüzde simgesel savaş olarak sürdürülmektedir. Söz konusu *sıcak savaşa* en fazla destek veren taraf olan Rusya, günümüzde yürütülen *simgesel savaşa* da en fazla destek veren taraftır. Söz konusu destek, Rusya’nın Türkiye ve Bulgaristan’a yönelik yüzyıllara dayanan dış politikasıyla uyumludur. Bu bağlamda Rus dış politikasının Bulgaristan’ı konumlandırma biçimi şöyle özetlenebilir: Bulgaristan’ı, düşman olarak konumlandığı Osmanlı/Türk Devleti’nden koparıp kendine bağlamak.

2. KÜLTÜREL BELLEK ALANLARINDA 1877-78 OSMANLI-RUS SİMGESEL SAVAŞI

Osmanlı ve Rus imparatorlukları arasında 1877-78 Savaşı’nı Rusya’nın kazanması sonucunda, 3 Mart 1878 tarihinde iki imparatorluk arasında Yeşilköy (Ayastefanos) Antlaşması imzalandı. Böylece Bulgaristan’a özerklik verildi. Söz konusu Antlaşma’ya göre, Bulgaristan’ın sınırları Tuna Irmağı’ndan Ege Denizi’ne ve Trakya’dan Arnavutluk’a kadar uzanacaktı. Böylece Bulgaristan, Balkanlar’ın en büyük devleti olabilecekti. Bu sınırlar “Büyük Bulgaristan” olarak da bilinmektedir. Ancak Rusya’yı Bulgaristan aracılığıyla Avrupa’nın doğusunda tek güç haline getirebilecek olan Yeşilköy Anlaşması’nın uygulanması, özellikle Avusturya-Macaristan ve İngiltere tarafından engellendi ve birkaç ay sonra 18 Temmuz 1878 tarihinde Bulgaristan’ın Yeşilköy Anlaşması’ndaki sınırlarını küçülten ve bugünkü Bulgaristan sınırlarını belirleyen Berlin Anlaşması imzalandı. Berlin Anlaşması’yla “parçalanan” Yeşilköy Anlaşması’ndaki Bulgaristan topraklarının yeniden birleştirilmesi, Rusya’nın desteğiyle Bulgaristan’ın sonraki yıllarda neredeyse temel politik amacı oldu (Andreev 2006). “Büyük Bulgaristan hayali” olarak da bilinen ve Makedonya, Yunanistan, Türkiye gibi komşu ülkelerden toprak iddiasında bulunan bu yayılmacı amaca, günümüzde Bulgaristan’da sokaklarda, hediyelik eşya mağazalarında satılan “Bılgariya na tri moreta [Bulgaristan – üç denizde]” yazılı tişörtlerde, sosyal medya paylaşımlarında, protesto meydanlarında vs. gibi gündelik yaşamda da sıkça rastlanabilir. Bulgar kültüründe bir değeri olan “Büyük Bulgaristan” hedefinin doğrudan destekleyicisi ve teşvik edeni ise Rusya’dır.

Yeşilköy Anlaşması'nın imzalandığı gün olan 3 Mart'ın, ulusal bayram günü olarak kurumsallaşmasının yanı sıra, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı kazanan Rus Çarı İkinci Aleksandr ile koruyucu azizi Aleksandr Nevski ve savaşa katılan generaller (örneğin Gurko) vs. Bulgaristan'da simgesel olarak (heykel, anıt, sokak adı vs.) kurumsallaştırılmıştır. Günümüzde çeşitli eyleyiciler, olaylar ve alanlar aracılığıyla Rusya, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki zafer sonrası özerklik nedeniyle Bulgaristan'ın kendisine tarihsel olarak borçlu olduğunu ve bu borcunu yerine getirmesi gerektiğini yüz yılı aşkın bir süredir anımsatmayı sürdürmektedir.

Savaşı kazanıp Bulgarları sözde "Türk boyunduruğu"ndan kurtaran Rus Çarı İkinci Aleksandr için 1907 yılında inşa edilip günümüzde Sofya'da parlamento binasının tam karşısında bulunan heykelde "Özgürleştirici Çara - Minnettar Bulgaristan" ifadesi yazmaktadır. İkinci Aleksandr, 1861'de Rusya'da köylülere çeşitli toplumsal haklar verdiğinden dolayı Ruslar için ve 1878'de Bulgaristan'ı *Türklerden kurtardığından dolayı* Bulgarlar için "özgürleştirici/kurtarıcı" sıfatına sahip olmuştur (Bilgarski Pametnitsi y.k.).

Bugün Bulgaristan Parlamentosu'nun hemen arkasında inşası 1912'de tamamlanan Aziz Aleksandr Nevski Katedrali bulunmaktadır. Aleksandr Nevski'nin, Çar İkinci Aleksandr'ın koruyucu azizi olduğuna inanılmaktadır. Böylece Çarlık Rusyası'na, başka bir deyişle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla sözde "Türk köleliğinden kurtarıcı" sına minnettarlığı göstermek için "özgürleştirici çar"ın heykelini inşa etmenin yanısıra, çarın koruyucu azizi adına da bir katedral inşa ettirilmiştir. Sofya'daki söz konusu Aleksandr Nevski Katedrali, Avrupa'nın doğusundaki en büyük Ortodoks katedrallerden biridir.

3 Mart 2024 tarihinde Bulgaristan, 1878'de "Osmanlı devleti altındaki boyundurluk"tan kurtuluşun 146. yıldönümünü kutladı. Neredeyse son yüz kırk altı yıldır Bulgar tarihyazımında "kölelik-özgürlük" ikici/düalist düşünce biçimine dayanan bir söylemin başat bir konumda olduğu görülmektedir. Basit bir indirgemecilik ve özcülüğe dayanan söz konusu düalizm/ikicilik, Bulgaristan'da tarihyazımı, edebiyat, heykel ve anıt sanatı, park ve cadde adları, gündelik şakalar, gündelik yaşam, duygu ve algılar, okullarda çocuklar arasındaki etkileşimler vs.'ye kadar nüfuz etmiştir.

Bulgar ulusal kimliğinin temel ötekisi olarak "Türkler inşa edilmiştir". Bulgar ulusal kimliğindeki "kötü Türk" imgesinin mühendisliğinin ise büyük ölçüde Rus entelijensiyası ve politik otoriteleri tarafından yapıldığı bilinmektedir. Rusya'nın "Batı'ya göre geri kalması"ndan üç yüz yıllık "Moğol-Tatar köleliği"ni ve benzer bir biçimde Bulgaristan'ın da "Batı'ya göre geri kalması"ndan beş yüz yıllık "Osmanlı/Türk köleliği"ni sorumlu tutan söylem, günümüzde Rusya'da ve Bulgaristan'da geçmişe yönelik nüfusun algı ve bellek yönetiminde etkisini sürdürmektedir. Günümüzde de bölgedeki algılarda "Balkanlar'da kötü şeylerin Türk köleliği nedeniyle olduğu" damgası ve söylemi büyük ölçüde sürdürülmektedir (Lilov 2013).

Günümüzde Bulgaristan'da her yıl 3 Mart tarihi, Türklerden kurtuluş günü olarak kutlanmaktadır. *3 Mart bayramı*; 18 Temmuz 1878'de Berlin Anlaşması'yla sınırları çizilen bugünkü Bulgaristan'a değil, 3 Mart 1878'de Yeşilköy Anlaşması'yla çizilen sözde "Büyük Bulgaristan"a atıf yapmaktadır (Doğçeş 2018).

Bulgaristan'da 3 Mart, ilk kez 1888'de "Türk köleliğinden kurtuluş" bayramı olarak kutlanmaya başlandı. 3 Mart, 1917'den 1949'a kadar yeni bir biçimde kutlandı. 1950'lerde Georgi Dimitrov'un talebi üzerine 3 Mart "Osmanlı

köleliğinden kurtuluş günü” olarak tatil günü olmaktan çıkarıldı. Böylece 3 Mart’ın yerine Bulgaristan için en önemli gün olarak 9 Eylül kondu. SSCB’de olduğu gibi Bulgaristan’da da 9 Eylül, Nazi faşizminden Rusya’nın Avrupa’yı ve dünyayı kurtardığı gün olarak kutlanmaya başlandı. 3 Mart, Bulgaristan’da 1978’de Yeşilköy Anlaşması’nın imzalanmasının 100. yıldönümü dolayısıyla bir kere için resmi bayram olarak kutlandı. 1987’de Bulgar Komünist Partisi, 3 Mart’ı resmi bayram olarak yeniden konumlandırdı. 5 Mart 1990 tarihinde ise Bulgaristan Parlamentosu, 3 Mart’ı ulusal bayram günü olarak konumlandırdı (bTV 2016). Rusya’da meydana gelen rejim değişiklikleri, “Bulgaristan’ın neyden kurtuluşu daha önemlidir?” sorusunun yanıtını da ulusal düzeyden resmi düzeye kadar büyük ölçüde belirlemiştir. Günümüzde Bulgaristan’da büyük bir çoğunluk 3 Mart’ı, “Türk köleliğinden kurtuluş günü” olarak tanımlamayı sürdürürken, kimileri de “Osmanlı egemenliğinden kurtuluş günü” olarak tanımlamaktadır (Videnov 2016). Sözü edilen *kurtuluş*, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın sonucuna atıf yapmaktadır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nı ilk bitiren Yeşilköy Anlaşması’nın tarihi olan 3 Mart’ın konumunun, Dimitrov tarafından bir ölçüde düşürülmesi, SSCB yönetimiyle ilişkilendirilmektedir. Çünkü Sovyet yönetimi, Bulgaristan’da Çarlık Rusyası’nın zaferinin en önemli ulusal bayram günü olarak kutlanmasını onaylamamaktaydı. Ancak çelişkili bir biçimde Kırım Savaşı’nda Çarlık Rusyası’nın Osmanlı İmparatorluğu’nu yenilgiye uğratması, SSCB ordusunun resmi bayramlarından biri olarak sosyalizm döneminde de kutlanmayı sürdürmüştür (İndjev 2012).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rusya’nın zaferi, resim sanatında da cisimleştirilmiştir. Savaşta Rusya’nın zaferi birçok Rus ve Bulgar ressamın çalışma konusu olmuştur. Savaşı resmeden en ünlü tablolardan biri Rus ressam Aleksey Nikolaevič Popov’un 1893 tarihli çizimidir. Tablo, bugün Aziz Peterburg kentinde askeri-tarih müzesinde bulunmaktadır. Popov’un tablosu, Bulgaristan’da ünlüdür ve yaygın bir biçimde bilinmekte ve gündelik yaşamda da durumsal olarak kullanılmaktadır. Örneğin günümüzde Bulgarca çevrimiçi hesaplarda söz konusu tablonun özellikle genç nüfus tarafından zaman zaman profil resmi olarak da konumlandırıldığı görülmektedir. Savaşın, resim sanatındaki başka ünlü bir üretimi de, Rus ressam Vasiliy Vereştagin’in “Balkanskaya seriya [Balkan serisi]”sıdır. Rus kültürel alanındaki söz konusu üretimler, Bulgar bellek alanlarına kolayca ve hızlıca yerleştirilmektedir. Dolayısıyla 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’yla ilgili Rus kültüründe üretilen eserler, Bulgar bellek alanlarının da birer parçası kılınmaktadır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, çeşitli yıllarda dizi ve film alanlarında da yeniden üretilmiştir. Örneğin 1954’de SSCB yapımı “Geroi Şipki [Şipka’nın Kahramanları]” filmi; 1979 tarihli Bulgar-Rus dizisi “Pıtyat kim Sofiya [Sofya’ya Yol]”; 2003 yapımı Rus tv dizisi “Bayazet [Bayezit]” ve 2005-2006 tarihli yüksek bütçeli Rus filmi ve dizisi “Turetskiy gambit [Türk hamlesi]” bulunmaktadır. “Türk Hamlesi” filmi, son yıllarda Rusya’da çekilen en büyük bütçeli filmlerden biridir (bkz. Sovetskiy Ekran 2005).

Rus yazarlar tarafından konusu, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı olan romanlar da yazılmıştır. Bunlar arasında, Nemiroviç-Dançenko’nun 1886 yılında yazdığı *Skobelev* adlı kitabı, Valentin Pikul’un 1960’da yazdığı *Bayazet* adlı kitabı ve Boris Akunin’in 1998 yılında yazdığı *Turetskiy Gambit* adlı kitabı bulunmaktadır. Ayrıca yayın yılı belli olmayan Boris Vasilev’in yazdığı ve Balkanlar’ın Ruslar tarafından kurtarılmasına adanan *Bili ili Nebili* adlı kitabı

bulunmaktadır. Söz konusu kitap ve romanların bir kısmı, yukarıda da ifade edildiği gibi film ve dizilerde konu edinilmiştir.

Rusya'nın savaştaki zaferi ve "kurtarıcı rolü"nü heykel ve anıt alanında da günümüzde cisimleştirilmesi sürdürülmektedir. Bulgaristan'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na adanmış yaklaşık olarak 400 anıt bulunmaktadır. Örneğin Sofya'da Rus Kültürel Enformasyon Merkezi'nin önünde 3 Mart 2003 tarihli bir heykel bulunmaktadır. Heykel, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na adanmıştır. Üzerinde yazan yazıya göre heykel, "Osmanlı yönetiminden Bulgaristan'ın kurtuluşunun ve Bulgar devletinin yeniden doğuşunun 125. yıldönümüne adanmıştır" (Özkan A.D. 2016).

NATO ve AB üyesi olan Bulgaristan, yakın geçmişte "16. Sovyet Cumhuriyeti olmak için başvurma aşamasına gelen Bulgaristan"dan oldukça farklılaştı. Bulgaristan'ın Rusya'yla ilişkilerindeki söz konusu farklılaşma ve uzaklaşma nedeniyle 2016 tarihinde, 3 Mart kutlamaları arifesinde Rus medyasının temel kuruluşlarından *Komsomolskaya Pravda*'da Bulgaristan'a yönelik olarak "Hey biraderler, nerede kaldı sizin vicdanınız [minnettarlığınız]?" başlıklı bir yazı yayımlandı (Baranov 2016; Özkan A.D. 2016).

Böylece günümüzde Rusya, Bulgaristan'a her fırsatta 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı Rusya'nın nasıl kazanarak "Bulgarları Türk köleliğinden kurtardığı"ni anımsatmakta ve Bulgaristan'ın kendisine minnettarlığını sürdürmesi gerektiği konusunda uyarılmaktadır. Bulgaristan, Rusya'dan uzaklaştığı ve savaşla ilgili minnettar olmadığı her adımda Rus medyası tarafından hor görülmeğe, alaya alınmakta ve "kurtarıcısına nankörlük ve vicdansızlık"la suçlanmaktadır. 2016 yılında Moskova'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın 138. yıldönümüne adanan bir sergi açıldı (Petrova 2016). Diğer yandan Rus medyası, 3 Mart'ın 138. yıldönümünde de "19. yüzyıldan bugüne Türkiye hala kötülüklerin tarafında" imgesi yaratmayı sürdürmektedir (Sputnik 2016). Ancak Bulgaristan üzerinde Rusya'nın giderek daralan etkisine rağmen, günümüzde Bulgaristan üzerine ABD ve AB merkezli yazılan raporların odak konularından biri, Bulgaristan üzerinde Rusya'nın etkisi olmayı sürdürmektedir (Veçev 2016; Özkan A.D. 2016).

Bulgaristan'da sosyalist rejimin ilk döneminde, 3 Mart bayramının konumu (başka bir deyişle *93 Harbi*'nde Rusya'nın zaferinin konumu), 9 Eylül bayramının konumuna göre (başka bir deyişle Sovyet Rusya'sının Nazi Almanyası karşısındaki zaferinin konumu) bir ölçüde düşürülmüş olmasına rağmen, sonraki yıllarda 3 Mart günü kutlamalarını okulda okurken deneyimleyen birçok Türk azınlık mensubu mağdur, travmatik belleklerinde yer eden kutlama günleri ve tarih derslerinde yaşadıkları üzücü deneyimlerinden bahsetmektedirler. Örneğin onlarca tanıktan biri, "3 Mart demek, sürekli hır gür demektir" diyor. Okullarda tarih derslerinde, tarih kitaplarında, çizilen resimlerde vs. öğrencilere "Türklerin ne kadar kötü, zalim, vahşi ve barbar oldukları ve Bulgarları sürekli nasıl vahşice katlettikleri"nden söz edilmektedir. Bir başka tanık, "tarih derslerinden sonra sınıftaki Bulgar çocukları 'bak senin dedelerin bize ne yapmış' diye bize hep sataşıyorlardı" sözleriyle sosyalizm dönemindeki tarih derslerinden anımsadıklarını yutkunarak dile getirmektedir (Dinç ve Dinç 2019). Bunlar, sosyalist dönemde okullardaki tarih derslerinde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın nasıl ayrımcı ve dışlayıcı söylemlerle anlatıldığının göstergelerinden biridir.

Günümüzde Bulgaristan’da sokaklarda, mahallelerde, parklarda, gündelik yaşamda, komşu ve arkadaşlar arasında, hem geleneksel medyada hem sosyal medyada vs. sadece geçmişe yönelik değil günümüz için de “bugün yine ve hâlâ Türk köleliği altındayız” diye bir Türk-düşmanlığı duygusu ile konuşulduğunu sıklıkla duyabilirsiniz. Ancak aynı zamanda sosyalizm sonrası günümüzde Bulgaristan’da, Rusya’nın “minnettar Bulgaristan” tezi tartışılmaya da açılmıştır. “Bulgaristan, 1877-78 savaşı için ne borçludur Rusya’ya?”, “Bulgaristan, Rusya’ya borçlu mudur?”, “Türkler düşmanımız mıdır?”, “Türkler barbar mıdır?”, “Osmanlı yönetimi altındayken gerçekten de köle konumunda mıydık?” sorularının sorulduğu tartışmaların, 3 Mart’ın yıldönümlerinde farklı tarihyazımlarının etkisiyle giderek artan bir biçimde yükseltildiği görülmektedir.

Günümüzde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında “Bulgarların Ruslar tarafından Türk köleliğinden kurtarıldığı gün olarak 3 Mart” söyleminin, açık bir biçimde genellikle aşırı Bulgar milliyetçisi kesim, medya ve çeşitli politik partiler tarafından işlevsel kılınması sürdürülmektedir. Örneğin geçen yıllarda Bulgaristan Parlamentosu’nda sandalyeleri bulunmuş olan Ataka, RZS, VMRO, NFSB gibi ırkçı partiler, “yeni Türk esaretine hayır”, “iktidarda Türk istemiyoruz”, “Bulgaristan’ı geri verin” gibi Türk-karşıtı sloganlar atmayı neredeyse gündelik olarak sürdürmüşlerdir (Yalimov 2015: 86).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Bulgaristan devleti, *de facto etnik temelli bir devlet* olarak kuruldu, ancak sınırları içerisinde kalan azınlıkların haklarını koruyacağına dair birçok sözleşmeyi imzaladı, yine de söz konusu sözleşmelere neredeyse hiç uyulmadı (Bulgarian Helsinki Committee 1998: 2-3). Bu yüzden 1878 sonrasında ucu bucağı olmayan ayrımcılık ve dışlamalar nedeniyle Bulgaristan’dan Türklerin kitlesel kaçışları başladı.

Bulgaristan’daki Rus etkisi; birinci olarak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’na bağlıyken, ikinci olarak İkinci Dünya Savaşı’na (*Stalin-Hitler savaşı* diye de biliniyor) bağlıdır. Bu iki tarihsel olayla ilgili inşalar olarak tarihyazımı, sokak ve cadde adları, heykeller, anıtlar çoğunlukla yan yana ve iç içe konumlandırılmaktadırlar. Bu anıtların dikildiği yerler ve yollar ise son derece uğrak yeri olan stratejik ve merkezi alanlardır.

1944’te sosyalistlerin iktidara gelmesiyle birlikte Türklerden kurtuluşla ilgili günler (örneğin 3 Mart), anıtlar vs.’nin yanına ve/veya yerine daha kabartılı bir biçimde Nazilerden kurtuluş günleri (örneğin 9 Mayıs), anıtlar vs. konumlandırılrsa da bu kısa sürmüştür. Sosyalizmin ilk aşamasında Bulgar ulusal kimliğinde “barbar ve köleleştirici Türklerden kurtuluş” imgesi örtülü bir biçimde konumunu korurken, ülkede özellikle 1956’dan sonra Türklerden kurtuluş günleri ve anıları, yeniden güçlü bir biçimde kabartılmaya başlandı. 1989’un sonunda sosyalist rejimin çöküşünden sonra ve NATO ve AB üyeliği ile birlikte Bulgaristan’da “Faşist Almanlar”dan kurtuluş günleri ve anıtları yerine yeniden “Barbar Türkler”den kurtuluş günleri ve anıtları kabartılmaya başlandı (Özkan A.D 2016).

1989 öncesinde Bulgaristan’da Rus etkisiyle inşa edilen “en büyük zafer, 1877-78 Rus-Türk Savaşı’yla elde edilen zaferdir” efsanesi, günümüzde yer yer kırılrsa da gündelik yaşamda güçlü ve etkili bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Söz konusu efsane, toplumsallaşma sürecinde (özellikle eğitim kurumu aracılığıyla) o kadar güçlü, etkili ve incelikli bir biçimde duygu ve düşüncelere nüfuz ettirilmektedir ki, bazen Bulgaristan’da Türkler arasından da “1877-78’de Osmanlı’dan kurtulduğuna sevinenler” gözlemlenmektedir. Bulgaristan’da bugün sosyalizmle

bağlantılı Rus heykellerine karşı saldırılar görülse de, 1877-78 Savaşı'yla bağlantılı Rus heykellerine karşı saldırıya rastlanmamaktadır.

Turistlerin ziyaret ettiği kavşak ve mekânlarda da 1877-78 Türk-Rus Savaşı'yla ilgili anıtlara sıkça rastlamak mümkündür. Örneğin eski yaşam biçimiyle ilgili biriktirilmiş örneklerin yer aldığı ünlü turistik alan *Etır*'ın hemen giriş yolunda 1877-78 Türk-Rus Savaşı'ndaki Rus zaferine adanmış bir anıt görülmektedir. Anıt, 1877-1878'de "Türklerden özgürleşmenin" 100. yılını kutlamak için 1977'de yapılmıştır.

Bulgaristan'da Türklerin en yoğun yaşadığı Kırcaali'nin kent merkezinde İçişleri Bakanlığı binasındaki saat kulesinden, sabah 07:00'den akşam 21:00'e kadar, saatte bir 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Türkler üzerindeki Rus-Bulgar zaferini öven müzikler çalınmaktadır. Kırcaali'de her saat başında bu, 30 yıldan uzun bir zamandır devam etmektedir (Özkan A.D 2016).

3. KÜLTÜREL BELLEK ALANLARINDA 1877-78 OSMANLI-RUS SİMGESEL SAVAŞI'NIN İŞLEVLERİ

Bellek alanlarından biri tarih dersi kitaplarıdır. Belgradlı tarihçi Dubravka Stoyanoviç, Bulgaristan da dâhil olmak üzere Balkan ülkelerine vurgu yaparak tarih dersi kitaplarının "sanki savaş öncesi hazırlıklar" gibi görüldüğü tespitini yapmıştır (Kuparanis ve Andreev 2013). Günümüzde Bulgar kültüründe, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili tarih dersi kitapları, arşivler, örgütlü anma törenleri, müzeler, mezarlıklar, festivaller, heykel ve anıtlar, film ve belgeseller vs. gibi kültürel bellek alanları inşa edilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın 146 yıl önce bitiminden bu yana, Rusya'nın büyük desteği ve güdümüyle savaşla ilgili anlatılar ve bellek alanları inşa edilmiştir. Günümüzde söz konusu bellek alanları giderek artmaktadır. Rusya'da "zafer kültürü" Rus ulusal kimliğinin temel değerlerinden biridir. Altın Orda'ya karşı zafer, Kazan Hanlığı'na karşı zafer, Napolyon'a karşı zafer, Osmanlı'ya karşı zafer, Hitler'e karşı zafer vs. şeklinde sıralanan (Orlov vd. 2005). ve bellek alanlarında sürekli yeniden üretilen zaferlere yenilerini eklemek üzere günümüzde, Rusya'nın dış politikası bağlamında uğraşılmaktadır. Bu konuda Ruslar için son zaferlerden biri, 2014'te Kırım'ın ilhaki ve Suriye'deki kısmi etkiler olmuştur.

Günümüzde Bulgaristan'da söz konusu savaşla ilgili tarihsel ve politik olarak üretilmiş bellek alanlarındaki çeşitli tabular yer yer kırılmakla beraber yine de birçoğunun etkili bir biçimde sürdürülmeye devam ettiği görülmektedir. Etkisini sürdüren söz konusu tabular arasında belki de en önemlisinin 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili olduğu söylenebilir.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Bulgar kültüründe simgesel/kültürel savaş olarak sürdürülmesinin, aşağıdaki temel işlev ve bozuk-işlevlerinden söz edilebilir:

- Günümüzde kültürel bellek alanlarındaki simgesel savaş, 19. yüzyılda gerçekleşen sıcak savaştaki tarafların işbirliği ya da düşmanlık konumlarını yeniden üretme işlevi görmektedir.
- Türkleri ve Türkiye'yi dışlayan Batılı oryantalist yaklaşımların pekiştirilmesi ve sürdürülmesi işlevi görür.
- Bulgarların Türklerle bütünleşmesi üzerinde bozuk-işlev oluşturur.

- Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bulgar kültürünün sahip olduğu gelişme olanaklarından (örneğin Bulgar kilisesi, Bulgar okuma evleri: *çitalişte*, Bulgarca vb.) söz edilmediği için, tarihsel gerçeklerin öğrenilmesi önünde bozuk-işlev oluşturur.

1396-1878 yılları arasında Bulgaristan, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Yaklaşık beş yüz yıllık bu dönemin, Bulgar tarihyazımında nasıl tanımlanacağı, özellikle sosyalist dönem boyunca mutlak bir biçimde Rus politik otoritesi ve entelijensiyasının etkisi tarafından belirlendi. Bu bağlamda temel tarihsel olay, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı olmuştur ve olmayı sürdürmektedir (Barabanov vd. 2020).

SONUÇ

Günümüzde Bulgar kültürü üzerinde Rus politik kültürünün etkisinin en önemli araçlarından birinin, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Rus-Bulgar ilişkisinin merkezinde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı bulunmaktadır. Sovyet Rusyası gibi, Sovyet-sonrası bugünkü Rusya da, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki galibiyeti sonucu bağımsızlık kazanan Bulgaristan'ı kendisine sürekli minnettar olmaya zorlamaktadır.

Bunun temel nedenlerinden biri, Bulgarlar ve Ruslar arasındaki eski ortak paydalarla ilgili yeni anlayışlardır. Örneğin, son genetik çalışmalarla birlikte 19. yüzyılın "ırk" tezinde büyük sınırlamalar yaşandı. Bu yüzden "Slav ırkı kardeşliği" varsayımı ve inşası da sınırlandı. "Slav ırkı" varsayımı ve inşasını sınırlayan unsurlardan bir diğeri de elbette gündemdeki 'Batı' tarafından inşa edilen "Bulgarlar Trakların devamıdır" tezidir. Rusya bu nedenle Bulgaristan üzerinde enerji kaynakları bağımlılığı gibi unsurların dışında kültürel inşa olarak en güçlü bir biçimde Türk-karşıtlığını kullanmaktadır. Bunun için en işlevsel unsurlardan biri, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili üretilen bellek alanlarıdır.

Makale boyunca sıralanan *yapısal*, *kültürel/değersel* ve *eyleyicisel* tüm değişkenler göz önünde bulundurulduğunda, şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Günümüzde Bulgaristan'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın simgesel savaş olarak sürdürülmesi, çok sayıda ayrımcılık ve dışlama üretmektedir, bu ise günümüzde Bulgarların Türklerle bütünleşmesinin önündeki en temel bozuk işlevi oluşturur.

Günümüzde genel olarak *Bulgar kültüründe*, özel olarak *Bulgar kültürel bellek alanlarında* "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı"yla ilgili çok boyutlu çözümler yapan sosyolojik çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Çünkü söz konusu bellek alanlarında bir savaşla ilgili tarihsel bir gerçekliğin yeniden üretiminden daha çok, ayrımcılık ve dışlama üretilmektedir.

Söz konusu ayrımcılık ve dışlamaları azaltmak için, bu bağlamda şu sorulara yanıt arayan çok sayıda sosyolojik çalışmaya gereksinim bulunmaktadır: Osmanlı Devlet yönetimi günümüzde Bulgar kültüründe makro, mezo ve mikro düzlemlerde nasıl algılanmakta, yeniden üretilmekte ve damgalanmaktadır? 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili ayrımcılık ve dışlama içermeyen kültürel bellek alanları nasıl üretilebilir? 1877-78 Osmanlı-Rus Simgesel Savaşı, nasıl simgesel barışa dönüştürülebilir? Bulgar bellek alanlarında 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili üretilen damgalar, filmler, diziler, romanlar, tablolar, imgeler, tarih dersi kitaplarındaki söylemler, yapılar, anlam ve değerlerin her biri üzerine teker teker nasıl sosyolojik çözümler yapılabilir? Bourdieu ve Passeron'un

(2015) *yeniden üretim* kavramsallaştırması çerçevesinde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın simgesel yeniden üretimi nasıl anlamlandırılabilir?

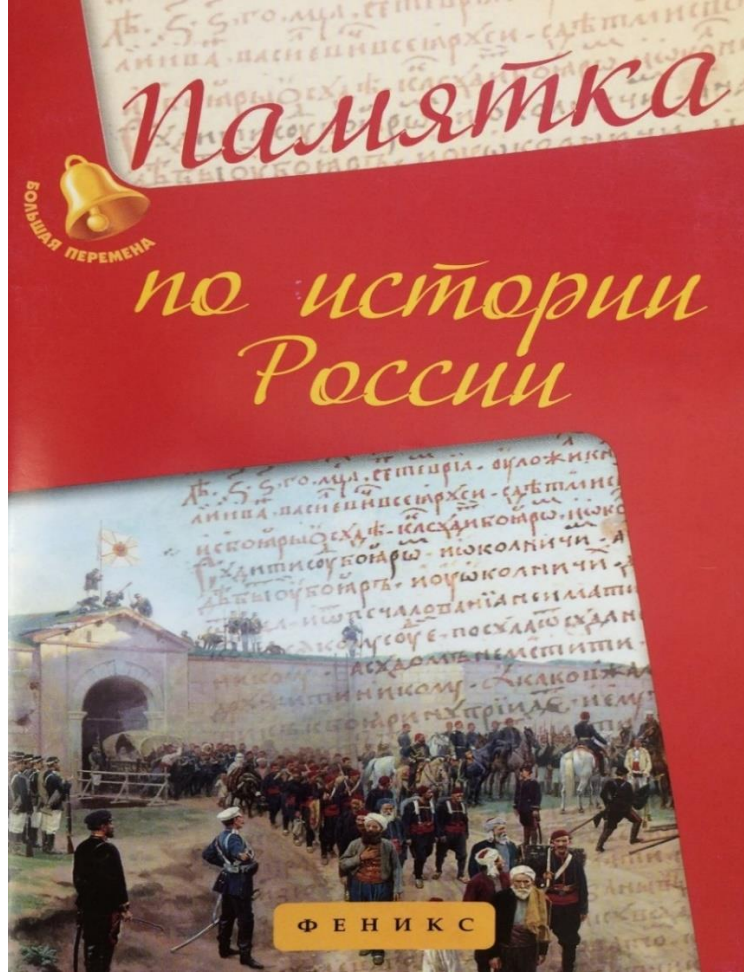
KAYNAKÇA

- Andreev, Andrey (2006). "Славянските комитети, руската политика и България през втората половина на XIX век", *Епохи*, кн. 3 – 4, В. Търново, 55–75. <https://www.viaevrasia.com/bg/славянските-комитети-руската-политика-и-българия-през-втората-половина-на-хх-век-андрей-андреев.html> [erişim tarihi: 10.12.2023]
- Barabanov, Oleg vd. (2020). "Не забудем, но простим? Образ войны в культуре и исторической памяти", *Фонд развития и поддержки Международного дискуссионного клуба «Валдай»*. <https://ru.valdaiclub.com/files/33153/> [erişim tarihi: 10.02.2024]
- Baranov, Andrey (2016). "Эх, братушки, где же ваша совесть?", *Komsomolskaya Pravda*. <http://www.kp.ru/daily/26501.4/3368892/> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Bilgarski Pametnitsi (y.k.). "Цар Освободител". https://monuments.bg/monument/king_liberator [erişim tarihi: 10.12.2023]
- Bourdieu, P. ve Passeron, J-C. (2015). *Yeniden Üretim*. Türkçe'ye çevirenler: A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya. Ankara: Heretik.
- bTV (2016). "Честваме 138 години от Освобождението на България". <http://btvnovinite.bg/article/bulgaria/obshtestvo/chestvame-138-godini-ot-osvobozhdenieto-na-balgariya.html> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Bulgarian Helsinki Committee (1998). "Report Submitted Pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities" (30 September 1998). <http://www.greekhelsinki.gr/pdf/fcnm-reports-bulgaria-ngo.PDF> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Büyükakıncı, Erhan (2004). "Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye-Rusya İlişkileri". http://www.academia.edu/2104741/Soguk_Savastan_Gunumuze_Turkiye-Rusya_Iliskileri [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Dinç, Vildane ve Dinç, Artum (2019). "Resistance of Turkish minority in Bulgaria", *COURAGE (Cultural Opposition: Understanding the Cultural Heritage of Dissent in the Former Socialist Countries) / the European Union's Horizon 2020*. http://cultural-opposition.eu/registry/?lang=en&uri=http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n242&type=collect_ions [erişim tarihi: 10.02.2024]
- Doğçev, Momçil (2018). "3 март – Национален празник или преклонение пред чужда сила", *DC*. <https://desebg.hristo-hristov.com/2011-01-16-11-42-13/3498-3-> [erişim tarihi: 10.12.2023]
- Eagleton, Terry (2000). *The Idea of Culture*. Blackwell Publishing.
- Georgiev, G. ve Topalov, V. (2021). *Кратка история на Освободителната война 1877–1878*. Sofya. https://electronic-library.org/books/Book_0108.html [erişim tarihi: 15.11.2023]
- İndjev, İvo (2012). "“Който ни освободи, той ще ни зароби” е сбъднато предупреждение". <http://ivo.bg/2012/03/03-който-ни-освободи-той-ще-ни-зароби-е-сб/> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Karasyuk, Dmitriy (2017). "Поддельное завещание Петра Великого", *Diletant*. <https://diletant.media/articles/38034698/> [erişim tarihi: 20.11.2023]

- Kuparanis, P. ve Andreev, A. (2013). “Балканските народи и историческите (не)истини”, *DW*. <http://www.dw.com/bg/балканските-народи-и-историческите-неистини/a-17197920> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Lavrov, Sergey (2013). “Внешнеполитическая философия России”, *Международная Жизнь*. <https://interaffairs.ru/news/show/9274> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Lilov, E. (2013). “Ако не беше турското робство”, *DW*. <http://www.dw.com/bg/ако-не-беше-турското-робство/a-16685514> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Lilov, İvan (2004). “Освободителни” Мисии на Русия-Съветски Съюз във и Около България. София: Печат “Отечество”.
- Lukyanov, Fyodor (2013). “Why Russia’s Soft Power Is Too Soft”, *Russia in Global Affairs*. <http://eng.globalaffairs.ru/redcol/Why-Russias-Soft-Power-Is-Too-Soft-15845> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- McCarthy, Justin (2012). *Ölüm ve Sürgün. Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*. Çeviren: Fatma Sarıkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Misztal, Barbara A. (2003). *Theories of Social Remembering*. McGraw-Hill Education, 56-61, <http://site.ebrary.com/lib/hacettepe/reader.action?docID=10172378> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Nagaeva, G. (2015). *Памятка по Истории России*. Москва: Феникс.
- Natsionalno Dvijenie Rusofili (y.k.). <https://rusofili.bg/> [erişim tarihi: 10.12.2023]
- Nora, Pierre (1989). “Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire”, *Representations* (26): 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Orlov, Aleksandr Sergeeviç vd. (2005). *История России – Учебник*. İkinci Baskı, İzdatelstvo Prospekt, Moskova.
- Özkan, Vildane ve Dinç, Artum (2015). “Rusya’nın Batı-Karşıtı Politikasında Türkiye Nasıl Konumlandırılmaktadır?”, *Sosyal Bilimler Dergisi / SOBİDER* (2): 100-121.
- Özkan A.D., Vildane (2016). “Etnik Süpürme ve Mağduriyet Arasındaki İlişki(sizlik): Sosyalist Bulgaristan Örneği”, *Savaş ve Toplum – Savaş Üzerine Yazılar*. Ed. Gürsoy Akça ve İkbal Vurucu. Konya: Eğitim Yayınevi, sf: 316-354.
- Öztuna, Yılmaz (2006). *93 ve Balkan Savaşları – Avrupa Türkiye’sini Kaybımız – Rumeli’nin Elden Çıkışı*. İstanbul: Ötüken.
- Petrova, Vesela (2016). “Проф. Божидар Димитров: На 24 февруари в Държавната дума в Москва НИМ ще открие изложба от гравюри, посветени на Руско-турската освободителна война”, *Focus-news.net*. <http://www.focus-news.net/news/2016/02/23/2198757/prof-bozhidar-dimitrov-na-24-fevruari-v-darzhavnata-duma-v-moskva-nim-shte-otkrie-izlozhba-ot-gravyuri-posveteni-na-rusko-turskata-osvoboditelna-voyna.html> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Sovetskiy Ekran (2005). “Турецкий гамбит”. https://vk.com/video-37492055_456254540 [erişim tarihi: 10.02.2024]
- Sputnik (2016). “19. Yüzyıldan Bugüne, Türkiye Yine Kötülüklerin Tarafında”, *Sputnik*. <http://tr.sputniknews.com/rusya/20160224/1021102638/turkiye-rusya-nariskin.html#ixzz419vaCHiS> [erişim tarihi: 20.10.2023]
- Veçev, Dimitır (2016). “Russia’s Influence in Bulgaria”. <http://europeanreform.org/index.php/site/event/russias-influence-bulgaria> [erişim tarihi: 20.10.2023]

Videnov, Petar (2016). “Трети март – Национален празник на България”. <https://far.rs/sr/2016/03/03/treti-mart-nacionalen-praznik-sr/> [erişim tarihi: 10.12.2023]

Yalimov, İbrahim (2015). *Bulgaristan’da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu*. Sofya: Müslüman Diyaneti Başmüftülüğü.

Görse1 1. Rusça “Rusya Tarihi Üzerine Kısa Notlar [Pamyatka po istorii Rassii]” kitabının kapağı: 4 Temmuz 1877’de Nikopol Kalesi’nin Türklerden Rusların eline geçmesiyle ilgili Rus ressam Nikolay Dmitriyev Orenburgskiy tarafından 1883’te yapılan çizim (Görse1: Vildane Özkan, 10.02.2024).